

Երկրորդագեալ խելատըին, որ դայ առ
քեզ հեղաբար:

Փառք թաղուհոյ քեզ եղեալ զգիրս որ հո-
գովն իւր խառնեալ,
Պար հարսանեաց յարինեալ, աւրիւր-
դովք բախացեալ:

Մաքուր կուսաւք միացեալ, նահատա-
կաւք պսակեալ,
Ճգնաւորաւք զու հըրճեալ, հայրապե-
տաւք ճեմս առեալ:

Մարգարէիւք հընչեցուցեալ, առաքելովք
քարոզեալ:

Հաց ըղմարմինն իւր բաշխեալ, զինի զա-
րիւնն իւր հեղեալ:

Ահեալ. փրկիչն որ խաչեալ, որում եր-
զեմք միշտ զայս երգս:

Պրեամբն իւրով զքեզ զրոշմէ եւ մեռո-
նաւն աւժանէ,

Խոցեալ բաղկաւն ընդ զըրկէ եւ ի կողն
զքեզ շինէ,

Որպէս եւա յկգամէ, նոյնպէս եւ զու Յսէ...
Խորհուրդս այս մեծ է [եւ խորէ] (1), զոր
եւ Պաւղոս մեզ յայտնէ,

Հարսն փեսային մարմնէ, ոսկր յոսկերաց
նորա է,

Չարչարանաց կըցորդ է, փառաց նըմին
հաղորդ է,

Ջսէր փեսային միշտ յիշէ, կանխէ առ
նա գիշերի:

Փախճան լուսոյ վերնային՝ հարսնարան ի
սիոնին

Արժանաւորք եղիցին, որք զայս կըտակ
քեզ բերին,

Որք զմեծ ընծայս մատուցին, յարքայու-
թեզ. մեծարին,

Որք այժմ առ քեզ զեղբերին, ի հարսա-
նիս քո հըրճին:

Եւ որք ի բանս աշխատին, նոյնք ի մե-
ղաց աղատին:

Տուր քաւութի. հայցողին, ւ՛ անմեղութի.
Հարազրին,

Եւ փրկութիւն փոխադրին, փառաւոր-
եալ յաւիտեանս:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐԲԵՊ. ՅՈՎԱԷՓԵԱՆՑ
Շարունակելի

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԵՐ (*)

(Հ. Ա. Ղազիկեանի ՄԻ՝ ԳԻԼԵ . . .

ԳԻՆՅԷԼ . . . ին առքիւ)

Գրախօսականն չէ որ կը զրեմ ներհուն
ու բաղմարդիւն հայկաբանին այդ զրքին
մասին, որու «ուղղագրական զասերոսն
մեծագոյն մասը իսկեիսկ տեղին են, և ան-
հրաժեշտ է որ բոլոր հայերէն գրողներէն
սերտութիւն ուշի ուշով: Սակայն հոն կան
մի քանի զիտելի կէտեր ալ որ զիս կը
ստիպեն այս յօդուածը զրկու, մանաւանդ
անոնք՝ որ ՎԱՆԿԱՏՈՒՄ անուն աշխատա-
սիրութեանս քննած հարցերուն հետ սերտ
առնչութիւն ունին: (Տես ներածութիւնը
Եփրատ, Թ. 158 և 159, Բ. տարի, 1929
Յունուար):

Ըսելիքներս երկու տեսակի կարելի է
բաժնել. — Ա. Ուղղելի Կեանք: Բ. Թուրա-
սելի:

Ա. ՈՒՂՂԵԼԻ ԿԷՏԵՐ

1. Գործնական. — Հ. Ա. Ղազիկ-
եան սխալ կը համարի այս ձևը, և կ'ուղ-
ղէ՝ գործունէութիւն: Իր առարկն է թէ
«ունեցածնիս պարզ ու չէ որ ըթի փոխ-
ուի»: Բայց ի՞նչ կը հասկնայ «պարզ ու»
ըսելով. արմատ բառի ու, մասնիկի՞ ու
թէ՛ կրկնամասնիկի ու: Անշուշտ՝ արմատ
բառի ու ըսել չ'ուղեր. (համեմատէ՛ տուն-
տնական, ջուր-ջրի): Եթէ մասնիկի ու կը
հասկնայ՝ անհիմն է իր առարկը, զի հայերէ-
նի մէջ մասնիկի ու երբ կրնան զեղչուիլ. օ-
րինակ՝ ծածուկ՝ ծածկել, թռչուն՝ թռչնաղ-
գի, խոտորուն՝ խոտորնագոյն, շարժուն՝
շարժնագոյն, հաստատուն՝ հաստատնա-
գոյն, սարուկ՝ սարկութիւն, կանգուն՝
կանգնիլ, հասուն՝ հասնիլ (պաուզի, և ոչ
թէ տեղ մը հասանիլ), սողուն, սողնական,

(1) Փակագծի մէջ առնուածը յետագայ զրկի
յաւելում պիտի լինի:

ՅԱՆԵՂԻՒԹ

ՍԻՈՆԻ 1930 թի 12ի «Միսիրա Այրիվանցի»-ին
(երես 395) ա. սիւնակի (3) ծանօտութիւնը լրացնէ՝
այսպէս. Տաւեան Յուսիկ՝ երես 548, թի 217:

ԽՍԲ.

երդում՝ երդմանի, դործուն՝ դործնական. և ուստի ինչու՞ չըսել նաև՝ դործնէութիւն:

Իսկ եթէ պարզ ու ըսելով կրկնամասնիկի կամ մասնիկաշարի (ներեցէք բառիս) ու կը հասկնայ, այդ պարագային ալ անհիմն է իր տարիքը, զի մասնիկի մը յաջորդող մասնիկը իր նախորդը անյեղի դարձընել կարող չէ. գէթ ինծի անձանցթ է այդպիսի օրէնքի մը գոյութիւնը հայերէնի մէջ: Այսպէս՝ կրնանք ըսել —տոր—ինացութիւն՝ ստորնացութիւն, մի՛ միակ՝ միակինել՝ մեկնել, վեր՝ վերին՝ վերինական՝ վերնական, թիւ՝ թուի՝ թուիչուն՝ թռչնազգի, երդումնիկի՝ երդնիկ, մարդ—իկ—ային—ական՝ մարդկայնական, ծածուկ—ուն՝ ծածկման, ծածուկ—թի՝ ծածկութիւն, գաղտնի—արար՝ գաղտնարար, յայտ—նի—ութիւն՝ յայտնութիւն, և այլն:

Ուստի կրնանք գրել նաև՝ դործունէութիւն՝ դործնէութիւն:

2. *Խրատութիւն*. — Հ. Ա. Ղ. սխալ է ձեքածուց կը գտնէ կրկնակ ու երէն մէկը գեղչելը, և կ'ըզգէ՝ խրատատուութիւն, ձեռնատուութիւն, հաշուատուութիւն, պատասխանատուութիւն, անպատուութիւն: Բացի վերջին բառէն (որովհետեւ անպատուութիւն կը կարծեմ թէ միւսները միայն մէկ ու մի գրելը աւելի գեղաշինչ, զիւրքնութեանի ու կարճ ըլլալէ զատ նախընթաց օրինակներ ալ ունին որ այսօր անառարկ դործածութեան մէջ են. օր. քսութ՝ քսութիւն՝ քսութիւն, բանասրկութ՝ բանասրկութիւն՝ բանասրկութիւն: (Չ'ա՞րժեր մանաւանդ՝ կարճել այն անճաշակ և երկար բառերը որ պատասխան իրոնածին բառէն շինուած են, ինչպէս՝ պատասխանատուութիւն, համապատասխանել. պատասխան բառին հինը տ'ըզէն ինքնին անճաշակ է իր միօրինակ ձայնաւորներով: Տասը բարենիշի արժանի է ան որ այս բառերուն կարճ ու գեղաշինչ համանիշներ պիտի գտնէ:)

3. *Յարգածակ*. — Հ. Ա. Ղ. կ'ըսէ թէ սխալ է այս բառը, այլ պէտք է գրել՝ յարգածածուկ, ձեռածածուկ, մոխրածածուկ, ցնցոտիածածուկ, քանի որ հայերէնի մէջ բարդ բառի մը վերջին բարդօնը անփոփոխ կը մնայ: Սակայն հինգ պարագաներ կան որ ընդունելի կը դարձնեն «ձեռածածակ» ձեւը. — Ա. գիտելի է որ ա-

ծանցեալ բառերու մասնիկներէն ձայնաւորներ ինկած են մերթ, իսկ բառավերջի բաղաձայնը գեւ մնացած է. օր. մի՛ միակ՝ մէկ, մի՛ միայն՝ մէն. ուստի ինչու՞ չըսել նաև յարգածածուկ՝ յարգածածկ, Բ. այս ձեւը արդէն դործածական է և հանդուրժելի, ճիշդ ինչպէս որ Հ. Ա. Ղ. ի պէս աշխարհարարեան մը արդէն կը հանդուրժէ հետեւեալ բառերուն. — առտու (առաւօտ), իրկուն (երկոյ), ցորեկ (ցերեկ), ըլլալ (լինել), պտաիլ (պտուտիլ՝ պտոյտ—էն), տըւչութիւն (տուչութիւն), ելլել, կլլել, բալլիք, խլլոտ (եղնել, կննել, բանալիք, խնոտ), կայնիլ (կոնգնիլ), իյնալ (տնկանիլ, ընկնիլ) և այլն: Գ. Այս ձեւը աւելի կարճ է. մանաւանդ ինչ անտանելի է սա ցնցոտիածածուկ վեցվանկէն բառը. յարմարագոյն չէ՞ գրել՝ ցնցոտեւածուկ, չորս վանկով: Դ. Հայերէնի մէջ երբեմն արմատներէն վերջ կ'գրը կ'աւելնայ. օր. հարուլ—հարկանել—զարկանել՝ հարկ, զարկ. հասնիլ՝ հասկ, ձաղիլ՝ ձաղկ, զուր՝ զուրկ, վարուիլ՝ վարկ, մուր՝ մուրկ, ցան՝ ցանկ, ծուր՝ ծուկ, պարհիլ՝ պարկ, զաղար՝ զատարկ. թեւադրական է յիշել նաև՝ մեռ՝ մեղկ, չու՝ չոգիլ, վարել՝ վարգել, բան՝ վանկ, մաղ՝ մաշկ, չոր՝ խորզ՝ զորզ: (Դիտելի է որ այս յաւելեալ ձեւերը բայի՝ գործողութեան արդիւնքի կամ միջոցի իմաստ ունին.) Ե. Գաւառացին արդէն ունի ծածք բառը. համեմատել նաև՝ վարուիլ՝ վարք և վարկ, ցանել՝ ցանք և ցանկ, պահել՝ պահք և պարկ:

4. *Արեւն*. — Հ. Ա. Ղ. սխալ կը համարէ այս և իր նմանները, առարկելով թէ «հայ լեզուի մէջ իւր երբէք չի կորսուիր»: Սակայն կը սխալի. օր. սփիւռ՝ սփռել, գիւտ՝ գտնել, պիւզ՝ պիւզ՝ պղծութիւն, ուղիւղ՝ ուղիղ՝ ուղղել, ճիւղ՝ երկճղի, չիւղ՝ շղարբ, ցիւտիկ՝ ցուկի, հիւղ՝ խղիկ: Ուրով կրնանք նաև գրել՝ արնոտ, արնախանձ, արնաքամ, արնորբու, արնաէր, արնաներկ, արնախոնուտ, արնաշաղ (արնաշաղախ բառը աւելի ազեղ է բայց աւելի ուժգին), արնահեղ, արնաքար և այլն: Նաև՝ ալրոտ, ալրոտուն, ալրմաղ, ձնծաղիկ, աղբրին և այլն: Ասոնք աւելի զիւրաշինչ են, աւելի գեղաշինչ, և աւելի կարճ:

5. *Չայիի*. — Հ. Ա. Ղ. սխալ կը հա-

մարէ այս ձեռք, և կ'ըսէ թէ չա՛ն բռն բային վրայ գնելու է, քանի որ պիտի գլխավորէր ուժ չունի չա գլխը չալկելու. չալկեց՝ ո՛ր պիտի չեղանք. չա՛ն հոտ գնողը չ'պիտի կ'արտասանէ. բայց ո՛ր բաղաձայն գլխը չեղաւած է երբեք . . . Եթէ պիտի-ն հարկ է չա առնէ, միւս ընկերները ևս՝ երբ, քող պէտք է առնեն, և . . . բակու ևն չեք բերե, չքող բերեք: Այս պնդումին դէմ չորս առարկ ունիմ. — Ա. Նախ՝ բաղաձայնի մը չեղաւած ըլլալու ենթադրութիւնը զոր կ'ընէ կամ ընել կը ձեռնարէ Հ. Ա. Ղ., բոլորովին արտառոց է, քանի որ անկարելի է: Չպիտի ըսողը բաղաձայն չա՛ն չէ որ կը չեղաւ, այլ անոր հնչումը կարելի դարձնող ձայնաւորը, որ այս պարագային ըթ է, հնչուող բայց չգրուող: Պետցէ առարկուի թէ հայերէնի մէջ ը գլխը չեղաւ ընդունակ չէ. սխալ է այս. միայն վերջափոխի ըթն է որ չեղաւ իր. օր. ծանըր, մանր, տ'րկղ, լե՛սը բայց՝ լըբօրէն, նըբօրէն, խստօրէն, անմ'տօրէն, գլխաբօր, անգլ'թօրէն, անկըթօրէն, չ'ստուգեր, չ'զգար, չ'սթափիր, չ'լ'մըսներ, չ'լ'նգուներ, չ'լ'նթանար, և այլն: Նաև կոչականներուն մէջ Մի'րախ, Վ'ռամ, Ապ'րսամ, Տ'րգատ և այլն: Արդէն Հ. Ա. Ղ. ալ ուրիշ օրինակներով (տե՛ս էջ 128 և 255) կու տայ հետեւեալ օրինակները. մ'ըներ, մ'ըսեր, չ'ըլար, չ'ըսեր, չ'ըներ, այսպէսով ըթին վրայ գնելով թէ՛ չեղաւ և թէ պարոյկ որ ուժովին չեղաւ մ'է ինքնին: Բ. Չա առնելու տեսակէտէն՝ մէկ գծի վրայ գնելու չէ մէկ կողմէն պիտի-ն և միւս կողմէն երբ, քող: Որովհետեւ պիտի բայ է վերջապէս, խնդիր չէ թէ գլխաւորէր. և իրը այդ ալ ընդունակ է չա միտակերտը չալկելու, ինչպէս որ միւս բայերը կ'ընեն. օր. է՝ չէ, գիտեմ՝ չգիտեմ, ունիմ՝ չունիմ, գտցի՝ չգացի, ըսեմ՝ չըսեմ, գրէի՝ չգրէի, խօսի՛ չխօսի, եկած՝ չեկած, ըլլալիք՝ չըլլալիք: Պետցէ առարկուի թէ քող-ն ալ բայ է, ուստի պէտք է ան ալ չա առնէ, ու կարելի ըլլայ ըսել՝ չքող բերե, ըստ Հ. Ա. Ղ. ի ենթադրել ձեռնարկած օրինակին: Բայց մի՛ մոռնաք որ քող հրամայական է, իսկ հրամայականները չեն կրնար չա առնել, այլ մի՛. օր. գրէ՛ մի՛ գրեր, գրեցէք՝ մի՛ գրէք, Աւելորդ է այլևս բացատրել թէ երբ չաղկապը

իր այդ իսկ հանդամանքով չի կրնար չա միտակերտը չալկել: Այդ պիտի ըլլար անհեթեթ ու հակասական. տարակոյս, կասեմ ու թէութիւն ցուցնող չաղկապ մը որ ո՛չ հաստատական է և ո՛չ ալ ժխտական, ի՞նչպէս կրնայ միտակերտ չա առնել. . . Դ. Չպիտի գաւ ձեռք աւելի յստակ է քան պիտի չգաւ ձեռք. այդ յստակութիւնը մանրերկրորդ առաջ յայտնի ըլլալով՝ ընթերցողը կամ ունկնդիրը կ'ազատէ քիչ մը ատեն տարտամութեան մէջ մնալէ: Ահա մէկ ցայտուն օրինակը այս իրողութեան. — ենթադրենք թէ տողին կամ էջին վերջին բառը պիտի է. դեռ յաջորդ բառը չկարդացած՝ չես գիտեր թէ գործողութիւնը պիտի . . . կատարուի՞, հաստատական է, թէ պիտի . . . չկատարուի, ժխտական է: Մինչդեռ չպիտի ձեռք ունէ տարտամութիւն չպատճառեր, և ընթերցումը աւելի սահուն կ'ընէ: Դ. Իմաստի ուժգնութեան տեսակէտով ալ չպիտի ձեռք իւրայայտուկ դեր մը ունի. երբ պիտի չգրեմ կ'ըսենք, այս պարզօրէն ապառնի իրողութիւն մը կը յայտնէ. բայց երբ չպիտի գրեմ, չպիտի գրես, չպիտի գրե կ'ըսենք, հոս իմաստին մէջ կը հասկցուի նաև որոշում, հրաման, կարգադրութիւն, ստիպում: Առաջինը աւելի մեղմ է, մինչ երկրորդը աւելի ուժգին: Դիտելի է որ գրաբարի մէջ ալ, ժրտական բայերու չեղաւ առաջին վանկին վրայ է:

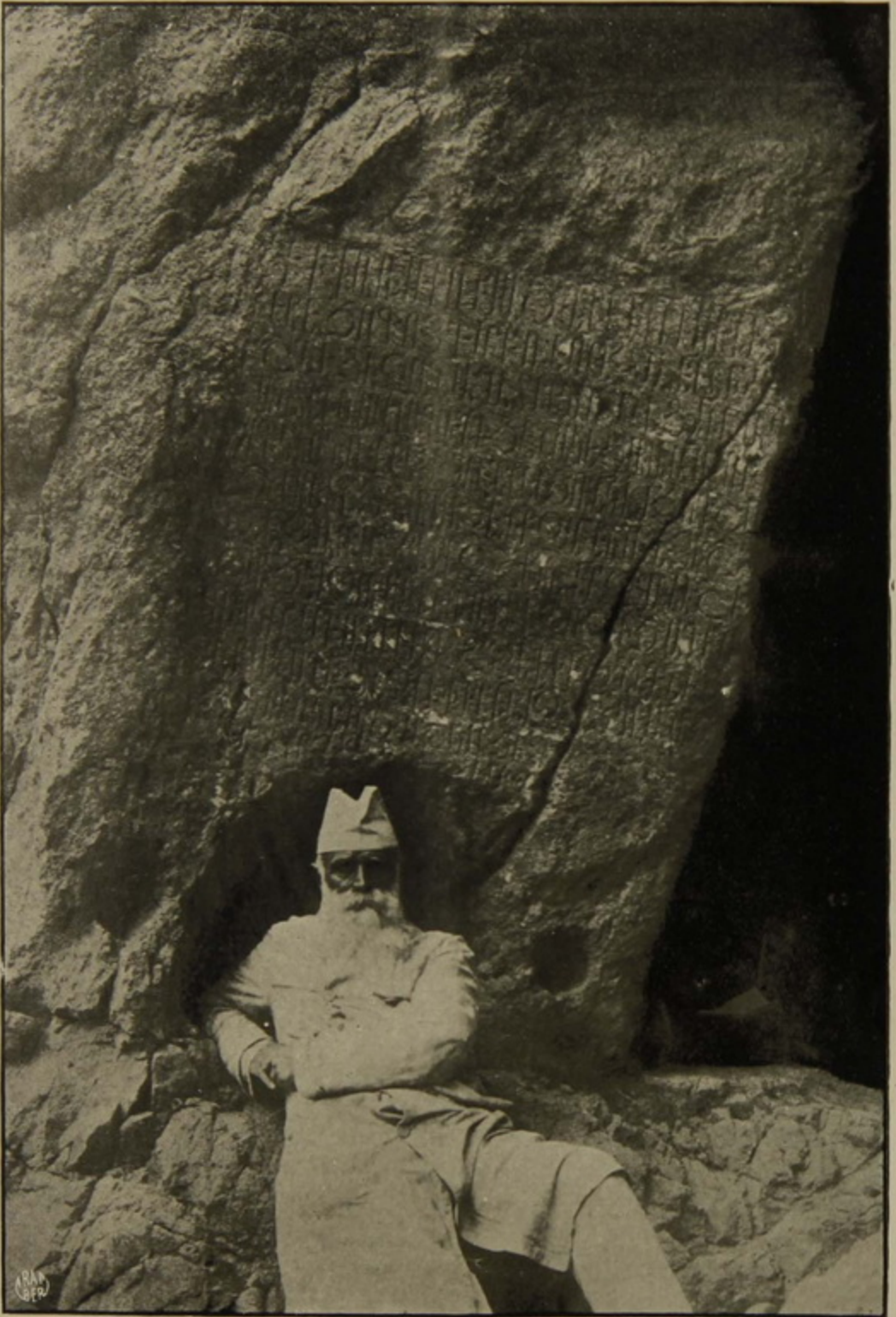
6. Կ'ստանամ. — Հ. Ա. Ղ. սխալ կը համարէ այս ձեռք և կ'ուզէ՛ կը ստանամ, և երբ իր բարեկամներէն գրադէտ մը (Թէոգիկ) և բանաստեղծ մը գիտել տուած են թէ կը ստանամ ձեռն մէջ կրկնակ ըր հնչուլու վտանգը կայ՝ զանոնք կ'ամբաստանէ թէ «չեն ուզեր ռամիկը, տգէտը վեր բարձրացնել, այլ իրենք կ'ուզեն իջնել դէպ ի վար . . . որպէսզի ռամիկը, ժամկոչը սխալ չկարգանա: Եւ յետոյ կը հարցնէ թէ «ո՞ր ազգի գրադէտները ի սէր ժամկոչներու ոտնակոխ ըրած են երբեք լեզուի օրէնքները: Եւ յետոյ ո՞ր ժամկոչը պիտի մտաբերէր կարգալ մէկուն քերթուածները, միւսին գրութիւնները իր (ըսել կուզէ իրենց) կախարդի բառերով և ոճերով:»

Նախ՝ ըսեմ թէ Հ. Ա. Ղ. արհամարհոտ և անյարմար ոճ մը ունի երբ կ'ակնարկէ «ռամիկը, տգէտը և ժամկոչը»:

Թերութիւն և ուսեալին մէջ կտրմբ կամ
դեղին սահմանադիմ մը չկայ, և ով որ
այսինչ պարագային իր կամ այսինչին
տեսակէտով «ժամկոչ ուսմիկ ու տղէտ»
չէ՛ կրնայ «ժամկոչ ուսմիկ կամ տղէտ»
համարուիլ այսինչին կողմէ այսինչ պարագային։
Երկրորդ՝ այդ «ժամկոչն ու ուսմիկը»
եթէ չեն կրնար կարգաւ կախարդի
բառերով և ոճերով քերթուածներն ու
գործերն իւր, լրագիր, մատչելի գրութեան
նման, նամակ, ազգ, կանոնագիր, «Պատկի ու Թոռնիկ», «Յուշիկը
Հայրենեաց», Մկրտիչ Աճեմեան, Աղեքսանդր
Փանոսեան, վէպեր, եայն եայն. և այս բոլորին
մէջ ալ թոյլ տուէք որ կրնան գործածուած
ըլլալ՝ «կ'ստանամ, կ'սկսիմ, կ'զմայլիմ,
կ'ստիպեմ, կ'զբողիմ, կ'զգամ» և նման
բայեր։ Երրորդ՝ այն գրաւէտները որ
ժողովուրդին համար կը գրեն՝ բնականաբար
ալ «կ'իջնեն» անոր մակարդակին
որպէսզի անկէ հասկըցուին. և այդ
առթիւ ալ խնայեալ ոտնակոխ կ'ընեն
չառ մը հին կանոններ, հին օրէնքներ,
հին ձեւեր, հին ոճեր որ իրենց զիւրաւ
հասկցուելուն արդեւ կրնան դառնալ։
Ատո՛ր համար է որ (և Հ. Ա. Ղ. այս
բաները ինծի լաւ գիտէ) հին յունարէն
գրականութիւնը զաղիւցաւ և ուսմիկին
յունարէնը՝ գրական լեզուի փոխուեցաւ։
Ատո՛ր համար է որ գիտութեան և քրիստոնէութեան
պաշտօնական լեզուն դարձած լատիներէնը
քաշուեցաւ ասպարէզէն, և իր տեղը
տուաւ ազգերու ուսմիկ դասակարգի
լեզուներուն։ Գործեալ ատո՛ր համար է
որ մեր մէջ ալ զբարբորը ստիպուեցաւ
իր աղիւսմողիսը հաւաքելով քիչ մը
աղմուկ հանել վերջ մեկնել, իր
գահը տալով ժողովուրդի լեզուն՝
աշխարհաբարին։ Ատո՛ր համար է որ
ինքը Հ. Արսէն Ղազիկեանն ալ «իջած»
է մինչև ուսմիկներս, աշխարհաբարի՝
թարգմանելով, օրինակ՝ Վերգիլիոսի «Ենեան
էական»ը, հակառակ անոր որ ուրիշ վե-
նետիկան մը՝ Հ. Ե. Հիւրմուզ, իրմէ շատ
առաջ հայացուցած էր արդէն զայն գրա-
բար լեզուով, Հոմերոսի «Իլիական»ն ու
«Ոդիսական»ը և Վերգիլիոսի «Մշակա-
կան»ը զորս արդէն գրաբարի թարգմա-
նած էր Հ. Արսէն Բագրատունի, իրմէ

չառ առաջ։ Ատո՛ր համար է որ, նոյնիսկ,
գրաբարեան Ալիշան ստիպուեցաւ աշխարհա-
բար գրել, ինչպէս իրեն պէս խորհող
շատեր։ Եւ գործեալ ատո՛ր համար է որ
ինքը Հ. Ա. Ղ. իր Մի՛ Գրէ՛ք . . . Գրէ՛-
ձէ՛ք . . . գրքին մէջ առիթով մը կը յանձ-
նարարէ այսինչ ձեռով գրել «որպէսզի ան-
վարժները սխալ չկարդան» (էջ 223)։ Արդ՝
այս հակասական Ղազիկեաններէն ո՛րն է
խակահան Ղազիկեանը, ուսմիկին «իջած»
Ղազիկեանը որ անոր համար կը գրէ, թէ
նոյն ուսմիկին ու ժամկոչին մասին ար-
համարհոտ չլսող խօսող Ղազիկեանը։
Պիտի մաղթէի որ Պատ. Միթարեան Միա-
բանութիւնը, իր զգաստացուցիչ և օգ-
տակար միջոց մը, զայն Հելիոսէն ու
Պառնասէն իջեցնելով գրկէր մեր զաղութ-
ներէն մէկը, թրքալիսոսներու նախադիմա-
բանի մը մէջ գէթ երեք ամիս հայերէն
սովորեցնողի պաշտօնով. հայկաբան ուսու-
ցիչ Հայր Ղազիկեանին շատ օգտակար
պիտի ըլլար այդ։

Բայց զանք բուն խնդրին։ Ա. Կ'ստա-
նաւ բառը որ կրկնակ յը ունի, անշուշտ
անոնցմէ մէկը պիտի ձգէ. կամ ստանալ-ին
սկիզբի հնչուող բայց չգրուող ըթը պիտի
յապաւուր արտասանելու միջոցին, և կամ
կը-ին ըթը. արդ անոնցմէ ո՛րն է օրինա-
ւորը։ Հ. Ա. Ղ. կ'ըսէ թէ կը-ն անփոփոխ
կը մնայ և բուն բային ըթն է որ կը կոր-
սուի. բայց ի՞նչ փաստ ունի. ոչ մէկ
մէկ փաստ։ Հանրածանօթ է որ կը-ով բա-
յերու հնչման առեւն բուն բայէն ոչինչ կը
կորսուի, այլ կը-ին ըթն է որ կ'իյնայ. այսպէս՝
կ'երգեն, կ'առնեն, կ'որոշեմ, կ'ի-
մանամ, կ'ուշանամ, կ'ընդունիմ, կ'ընթա-
նամ, կ'ըսեմ, կ'ընեմ և այլն։ Եւ ոչ թէ կը
'նդունիմ, կը'նթանամ, կը'սեմ, կը'նեմ։
Կ'ստանաւ բային ալ պարագան նոյնն է.
երբ Հ. Ա. Ղ. կը ստանամ կը գրէ՝ ըսել է
թէ բուն բային սկիզբի ըթն է որ կը
յապաւէ, ինչ որ տպօրինի է, և խնայեալ
լեզուի օրէնքները ոտնակոխ ընել է։
Բ. Կ'ստանալին ընթերցումը աւելի զիւ-
րին ու սահուն է քան Հ. Ա. Ղ. ի կը
ստանամ-ը։ Այդ մասին ան ի՞նչ ալ ըսէ՝
գործեալ կրկնակ ըթ կարգաւու վտանգ
կայ ու կայ, ինչ որ ծանր տեղեկութիւն
մ'է հնչաբանօրէն։ Մեր լեզուն քով քովի
ձայնաւորներու կը հանդուրժէ երբ ատենք

միևնոյն տեսակէն չեն. այսպէս՝ երբ Հ. Ա. Ղ.ի բերած օրինակներէն, ի զգես, ի շտապ, ի սպառ, մի՛ սխալ բառերը նոյնիսկ ըթով կարդանք, առով անհանգուրժելի տգեղութիւն մը պատճառած չենք ըլլար. մեր լեզուն շատ ունի այդպիսի պարագաներ. օրինակի համար՝ կը բանամ խնդրոյ առարկայ զրգին մէկ պատահական էջը, (78) ուր կը գտնեմ ութը օրինակներ. — ամը ունինք, կարելի է, մէկը առարկեց, է անշուշտ, յոգնակի են, ապաշոյշը ահա, չէ Ազամէն, կայ առարկութիւնը: Բայց մեր լեզուն կրկնակ ձայնաւորի՞ է որ չի հանգուրժեր. առար համար է որ Արրամը կը գրէ Արրահամ, Բաաղը՝ Բահաղ, կըրկնակ ձայնաւորին միջև ի մը գետեղելով քաղցրահնչութեան համար: Բսել է թէ խուսափելու ենք մանաւանդ այն պարագաներէն որ նոյնատեսակ ձայնաւորին կրկնակ ձևը յառաջ կը բերեն. Հ. Ա. Ղ.ի առաջարկած կը ստանամ, կը գնայիմ եւ նման ձևերը այդ պարագաներէն են ահա: Բացատրեմ զարձեւոյ ցայտուն ու ցշուն օրինակով մը. — ենթադրենք թէ տողին կամ էջին վերջին բառը կը է, և յաջորդ էջին առաջին բառն ալ ստանանք, որ ահամայ ստիպուեցանք կը ստանանք կարգալ բնագրական տհաճութեամբ մը: Ընդունինք որ այս տգեղութեան մէկ կոտորակը կը պատահի նաեւ այն պարագային երբ միևնոյն տողին մէջ է որ կը հանդիպինք կը ստանան ձևին: Մինչդեռ կ'ստանան ձևը այդ անբաղձալի հաւանականութիւնը կը վերցնէ: Իսկ միւս ձևը կը գայթեցնէ ուսմիկն ալ, ուսեալն ալ, ժամկոչն ալ, աէրտէրն ալ, վանականն ալ, վարդապետն ալ, և քերականն ու բանասէրն ալ:

Ճարմանակի

Խ. Պ. ՔՍՍՏԱՇ

Մեր աշխատակիցներէն առ որ անկ է. —

Տեղի տրուեալն պատճառաւ կարգ մը զբոսիւններ ՍԻՈՆ ի յաջորդ քիւերուն յետագած ենք:

ԽՄԲ.

ՄԱՏԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՏԱՐԵՆՈՅՑ Ս. Փ. ԱԶԳԱՆՔԻՆ ՀԵՒԱՆԴԱՆՈՅԻ. Նոր Շրջան, է. Տաւրի, 1931, Տպգ. Գ. Մ. Արեւան, Կ. Պոլիս: Էջ՝ 224+216, գիրք՝ 200 դր. 50 մրանկ:

Մեծ պզտիկ չորս տարեկիւրբներէն, զորս այս էջերուն մէջ մեր ընթերցողներուն ներկայացուցինք այս տարի, մէկն է Ս. Փ.ի Ընդարձակ Տարեցոյցն ալ, որ պիտի չվարանէինք ըսել, իր պայմաններուն եւ իր տեսակին մէջ գրեթէ անթերի եւ կատարեալ գործ մըն է:

Ըստ պատահման ի մի հաւարուած այլեւայլ տեսակի եւ արժէքի գրութեանց ժողովածու մը՝ չէ այս: Յօդուածներու եւ ստորագրողներու ընտրութիւնը իրապէս իմաստութեամբ եւ ճշգրիտով եղած է: Եւ որ կարելոյն ու մեծապէս գնահատելին է՝ Տարեցոյցը ունի եւ «պիտի ունենայ որոշ նպատակ» առաջնորդող զաղափար, եւ համապատասխան յօրինուածք: Խմբագրութիւնը կ'առաջադրէ մեր անցեալէն ու ներկայէն իրականութիւններ արձանացնել հոն, զայն ընծայելով աղբիւր մը՝ ուսումնասէրին համար: Կու տայ համադրութիւններ՝ այժմեական իմացական եւ մշակութային հարցերու շուրջ, որքան որ անշուշտ ենք Տարեցոյցի մը անձուկ էջերը: Կը պատկերացնէ նաեւ հայ գեղարուեստն ու զրականութիւնը, ներկայացնելով այդ մարդերուն մէջ տարւոյն արժէքներուն համախմբումի տեսարան մը: Այս բոլորը Տարեցոյցի նոր շրջանին ծրագրին մէջն են, եւ այս տարի ան աւելի քան երբեք մեծ քայլեր առած է ղեկի իր նպատակը: Թրքահայ մտաւորականութեան լուսազոյն ու ժերը զարգարած են անոր էջերը, չքնաղ փունջ մը շինելով զայն:

Ա. Մատով՝ 144 էջերու մէջ արուած է Թուրքիոյ տնտեսական կեանքին պատկերը: Յոյժ կարեւոր բաժին մ'արդարեւ՝ վստիկ Տարեցոյց մը, ինչպէս բառն ալ որոշապէս կ'ըսէ՝ գեղարուեստաւորներու համար միայն չէ, այլ նաեւ. ու թրքես աւելի՛ վաճառականին կամ անտեսագէտին համար: Կարեւոր բաժին մըն է նաեւ անոր համար որ այսօր աշխարհի մեծ հետաքրքրութեամբ դիտած երկիրներէն մէկն է Թուրքիան: Նախկին թրքահայտակներ ալ, Պոլսահայերու հետ՝ անշուշտ շահագրգռական եւ օգտակար պիտի գտնեն կարգալ՝ Թուրքիոյ հարուստութեան աղբիւրները, Հարաւարուեստը եւ առևտուրը, Լեւոյ գոյներու հարցը, նաեւ՝ Հայերը եւ բուրժուարները, Հայն ուսուցիչները քր. վարժարաններու մէջ, են, խորագրերով շահեկան յօդուածները՝ ամէնքն ալ գրուած ձեռնհաս անձերէ. — որ կը տեսնուի հայոց անցեալ ու ներկայ դերը՝ Թուրքիոյ քաղաքակրթական յառաջդիմութեան մէջ:

Հայ Տարեցոյցի մը էական մասը կը կազմեն նաեւ Հայ ազգային կեանքին միջնակներէն եւ